

Apunts per a un estudi d'un romanç eivissenc del cicle cidia:

En Rodriguet

per Antoni Prats Tur

Vull expressar el meu agraïment a dues persones sense el guiatge de les quals no hagués estat possible el present treball. A Anton Maria Espadaler, per donar llum elèctrica a la foscor de l'Edat Mitjana. I a Marià Torres, mestre i amic.

UN CAS DE NOVEL·LA POLICÍACA?

Sembla com si una aurèola de misteri envoltés aquesta peça recollida a Eivissa per Mossèn Macabich, que tant d'interès ha despertat entre els especialistes per la seua singularitat, ja que es tracta de l'única mostra de tema cidia del nostre romancer.

Facem primer la reconstrucció de la seua història.

En un dels seus articles, Macabich ens diu que l'any 1928, Baltasar Samper i Ramon Morey feren una estada a Eivissa i Formentera en recerca de material per a l'Obra del Cançoner Català, i aleshores, ja pressuposaven l'existència de tal romanç. Poc després, devers l'any 30, Macabich recollí el romanç «En Rodriguet» a la parròquia de Nostra Senyora de Jesús, però no el publicà fins l'any 40. Aparegué per primera vegada en uns articles del nostre folklorista al «Diario de Ibiza», i posteriorment els reimprimí en diverses ocasions, amb bon

nombre de retocs ortogràfics i, fins i tot, amb algun mot canviat.

Mitjançant el catedràtic Ramón García Bellido, Menéndez Pidal conegué la versió eivissenca del romanç i va escriure a Macabich elogiant-li la reconstrucció que n'havia fet i demanant-li, al mateix temps, les variants en brut de la peça. Macabich, emperò, no arribà mai a enviàr-li cap variant, ja que, com ell indicà, de variants només n'havia recollit una; segons cita textualment:

«en la cual tuve que suplir alguna pequeña diferencia por olvido del narrador.»¹

D'altra banda, en cap de les posteriors recerques per terres d'Eivissa hom no ha trobat cap notícia d'aquesta peça; fet en part justificable, ja que d'ençà que la versió fou recollida, ara fa cinquanta anys, enmig hi ha hagut la Guerra Civil i la

transformació de la societat eivissenca amb l'arribada del turisme.

El text original sobre el qual va fer la reconstrucció, Macabich no el publicà mai, i fins fa molt poc ha restat inèdit. Finalment, Isidor Mari, que el trobà entre els papers de Mossèn Macabich, l'ha donat a conèixer en un article publicat a la revista «Randa»², on diu que es tracta d'una carta manuscrita enviada pel rector de Jesús a Mossèn Macabich, al peu de la qual apareix el nom de Toni Mari, que probablement correspon al mateix rector, o si més no, al seu informador. En tot cas, resta clar que el romanç no fou recollit directament per Macabich.

A l'esmentat article es transcriuen a doble columna el text del manuscrit i la versió publicada per Macabich. Fent una comparació, hom veu que les modificacions efectuades pel nostre folklorista, baldament ell no

1. Isidor Macabich: *Historia de Ibiza. Costumbrismo*; p. 149.

2. Isidor Mari: *Sobre el romanç eivissenc «En Rodriguet»*, art. publicat a la revista «Randa», n.º 9.

EN RODRIGUET

En el palau del bon Rei
hi ha un trono d'or estampat;
a un cap hi té sa lluna
i a s'altre hi té es sol pintat.
5 Comtes i rics cavallers
per allí s'hi passejaven;
hi havia el Comte Sano,
que de les llargues tirava;
també hi 'via el Comte Vei,
10 i així li va replicar:
—Tres fills tenc jo que un per un
no es 'vien d'acovardar.—
Comte Sano que això sent,
de la raó es va picar,
15 i li va dar una galtada
i el va tractar de villà.
El Comte Vei se n'anava
molt trist i desconsolat;
quan va ser a's cap d'es carrer,
20 son fill major enconrà.
Li digué: —Fill meu major,
seràs de mi ben amat:
posa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un queixal nafrat.—
25 Li posà es dit a sa boca,

fortament l'hi apretava.
—Deixau, per amor de Déu
o per amor de sa Mare.—
Quan va ser a mitjan carrer
30 son fill mitjà va enconrà.
Li digué: —Fill meu mitjà,
seràs de mi ben amat:
posa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un queixal nafrat.—
35 Li posà es dit a sa boca,
fortament l'hi apretava.
—Deixau, per amor de Déu
o per amor de sa Mare.—
Quan va ser a's cap d'es carrer
40 son fill petit enconrà.
Li digué: —Fill meu petit,
seràs de mi ben amat:
posa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un queixal nafrat.—
45 Li posà es dit a sa boca,
fortament l'hi apretava.
—Deixau, per amor de Déu
o per amor del diable,
que si mon pare no fósseu
50 us daria una galtada!
—Aquesta ja, fillet meu,
fa poc temps que me l'han dada;

me l'ha donat Comte Sano
i m'ha tractat de villà.
55 —Villà no ho sou vós, mon pare,
que sou un cavaller honrat.
Anem-mo'n ara a ca nostra,
que tot s'acomodarà;
es mal que us han fet, mon pare,
60 jo tot sol el vui venjar.—
Se n'anaren a ca seua
i es calaren a dinar.
Per una porta secreta
un d'es criats va enviar,
65 que traguessen un cavall
i s'arreu de peleiar;
que no traguessen es blanc
perquè era massa ancià,
ni li traguessen es ros
70 perquè no estava ensenyat;
que li traguessen es negre
per a més abreviar.
Ja s'aparta En Rodriguet,
ja s'aparta, ja se'n va;
75 quan veia que se'l miraven
se n'anava pas a pas,
i en es veure que no el veien
dava pas i contrapàs.
Així que arribà en es lloc

ho volgués reconèixer, donen com a resultat una reconstrucció molt allunyada de l'original, que pot portar a fer consideracions errònies sobre l'origen i datació del romanç. Com assenyalava molt bé Isidor Marí en el seu article, els canvis introduïts, «donen al romanç un aire més eivissenc, més genuí o, en algun cas, més culte»³.

Aquests canvis, a més de la regularització ortogràfica i l'arranjament dels lapsus mètrics, consisteixen en la supressió de castellanismes, introducció del perfet sintètic en lloc de l'anàlitic, introducció de l'article salat en comptes del literari, del tractament «vós» en comptes de «vostè», i la substitució d'alguns mots —«Rodriguet» per «Lludriguet», «arreu» per «armes», etc.

LA QÜESTIÓ DE L'ORIGEN

Isidor Macabich sempre pensà que «En Rodriguet» era una peça calcada del castellà i no catalana, tot i que donava per segur que es tractava d'una versió i no d'una traducció.

Martí de Riquer també el considera d'origen castellà:

«Podriem esmentar molts d'altres romanços castellans que perviuen en terres de llengua catalana, i només recordarem el de Rodriguet, recollit vers l'any 1930 a Eivissa, peça curiosa del cicle del Cid Campeador.»⁴

La tesi de la importació també és

3. Id. p. 207.

4. M. de Riquer i A. Comas: *Història de la Literatura Catalana*, vol. III, p. 556.

- 80 on 'vien de pelear,
tot d'una an el Comte Sano
una carta va enviar:
«Comte Sano, surt al camp
que t'esper per pelear».
- 85 Comte Sano llig sa carta
i una altra n'hi va enviar:
«Ves-te'n, ves-te'n, Rodriguet,
que ets petit per pelear,
i si vols pelear amb mi,
90 vine amb sos altres germans».
- Rodriguet llig sa carta
i una altra n'hi va enviar:
«Comte Sano, surt al camp,
que amb tu vénc a pelear;
95 si dins una hora no hi ets,
et tractaré de covard».
- Comte Sano que això llig,
de la raó es va picar,
i es cavall es va fer treure
100 i es arreus de pelear.
- Ses dames, quan se n'anava,
prompte el varen avisar:
—No matis En Rodriguet,
que no té més de quinze anys.
- 105 —No mataré En Rodriguet,
sols el vui arregar;

UN NUEVO ROMANCE DEL CID

EN RODRIGUET

por Isidoro Macabich

El presente romance de «En Rodriguet» sea variante ibérica de las modalidades del Cid, publicada por vez primera en los Apéndices del fascículo VI de mi *Historia de libros*, Crónicas del siglo XVII (de tirada reducida), en 1942. Recogida de la tradición oral de nuestra campiña, donde tan bellas variantes de nuestro glorioso romance nacional cabía esperar todavía en esos últimos tiempos, precedí entonces su transcripción con las siguientes indicaciones, que estimo oportuno ampliar hoy:

«Es posible que en los Apéndices generales de esta obra —mi *Historia de libros*— vaya una colección de esos preciosos romancecos (las variantes a que antes me referí). La inclusión del presente en este tomo del siglo XVII no responde a una relación cronológica, sino a su aprecio de su mayor interés, que me induce a no demorar más su publicación, desde largo tiempo deseada. Por su asunto, claro que le corresponde mayor actualidad, y puede ser posterior su forma presente, de lenguaje modernizado y con alteraciones (que alguna vez, por carencia de sentido, ha sido preciso salvar) debidas a la inseguridad narrativa de sus portadores repetitivos. No es, sin duda, una nueva traducción, según cabe apreciar fácilmente, sino una adaptación concisa y afirmanada, con personalidad propia. Y tal vez, la primera que ve la luz en lengua catalana.

Conservo en la escritura la propia forma dialéctica del recitador.

En el palau del bon rei
e hi ha un tron d'ar estampat,
o un cap hi té sa llana
i a l'altre hi té sa mal pinet.

Comtes i ric cavallers,
per fill i ric parent, veure,
e hi havia el Comte Sano,
que de las fregueses tenia.

82

també hi vivia el Comte Vei,
i així li va replicar:
«Tres fills tenc jo que un per un
no es vien d'acovardar».

Comte Sano que això sent,
de la raó se va picar,
i li va donar una galleda
i el va tractar de villà.

El Comte Vei i ses onova
molt trist i desconolat,
quan va veure sa cap des carrer
son fill menjà i encombrà.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

«Deixau, per amor de Deu,
o per amor de sa Mare».

Quan va veure sa mal corat,
son fill menjà i encombrà.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

«Deixau, per amor de Deu,
o per amor de sa Mare».

Quan va veure sa cap des carrer,
son fill menjà i encombrà.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

Li digué: fill meu menjà,
serde de mi ben amonà,
pasa'm un dit a sa boca,
que hi tenc un cavall nafrot.

fo poc temps que me l'han donat:
me l'ho donat Comte Sano
i me tractar de villà
«Villà no ho sou vos, mon pare,
que sou un cavallès honrat».

Amat-h'n ara o no-amat,
que ho t'acovardarà,
es mol que os han fet, mon pare,
yo hi sol el vui vendre».

Se'n catoren a casa
i es catoren a diadè,
Per una porta secreta
un dia crida vo envià,
que traguessen un cavall
i es arreus de pelear;

«Comte Sano, surt al camp,
que t'esper per pelear».

Comte Sano llig sa carta,
i una altra li va enviar:
«Vesta'n, vesta'n, Rodriguet,
que ets petit per pelear,
i si vols pelear amb mi,
90 vine amb sos altres germans».

Rodriguet llig sa carta
i una altra li va enviar:
«Comte Sano, surt al camp,
que amb tu vénc a pelear,
i dins una hora no hi ets,
et tractaré de covard».

Comte Sano llig sa carta,
de la raó se va picar,
i es cavall es va fer treure
i es arreus de pelear.

«Vesten, vesten, Rodriguet,
que no té més de quinze anys».

«No mataré En Rodriguet,
sols el vui arregar».

«Aquesta jo, fill meu,
tots li vol pelear es cavall».

es arreus de pelear,
Quan es trobaren el camp
on ven de pelear,
allí tengueren porfedi
per qual ho començarà.

«Comença tu, Rodriguet,
tu que m'has desafiada».

«Comença tu, Comte Sano,
puix que ets es més ancià».

Comte Sano l'envestí,
Rodriguet es defensà
Rodriguet l'acometé,
i no li va mal tirar,
que amb sa punta de sa llanç
es cos li va travessar,
i en es caure d'es cavall
tot d'una es cap li taia.

Se'l va posar per bandera
i a ca seua se n'anà.

«Aquí li duc, senyor pare,
d'es seu enemic es cap;
dongue-li una bufetada,
100 una, dos, tres n'hi pot dar,
i si no està satisfet
pot tractar-lo de villà».

«Satisfet n'estic, fill meu,
pero també interessat,
perquè era germà del Rei,
i el Rei ens ha demanat».

Rodriguet que sent això,
es cavall va fer voltar,
sense baixar de la sella
cop en fora se'n tornà.

Si està per venjador,
un patge pot enviar;
si no basta un, dos, tres, quatre
poden venir a pelear;
i si no està satisfet,
surti el Rei d'es seu palau.

«Vesten, vesten, Rodriguet,
que no té més de quinze anys».

«No mataré En Rodriguet,
sols el vui arregar».

«Aquesta jo, fill meu,
tots li vol pelear es cavall».

(1) Per desdichada hipòtesis, no l'hevan agut a l'origen en que aquestes vocales que s'hi debien acovardar.

83

Facsimil de la revista IBIZA núm 6, on apareix una versió de *En Rodriguet* a cura d'Isidor Macabich.

defensada pel doctor Moll:
«Els romanços tradicionals, tant a Eivissa com a les altres illes Balears, són elements literaris d'importació. Els seus temes, la seva estructura i en gran part les seves mateixes paraules, es troben en el romançer de Catalunya. I els romanços catalans, fora d'alguns que semblen ésser autòctons, tenen llur origen en el cançoner francès o provençal o en el «Romancer» castellà.»

I més endavant afegeix:

«Ni cal dubtar que és de procedència castellana el romanç «En Rodriguet.»»⁵

Per tant, els estudiosos que s'han dedicat a aquest romanç, el donen com a peça única dins el romançer català, pel que fa al tema, i coincideixen a considerar-lo d'origen importat. Però encara cal saber com, quan i des d'on arribà a Eivissa.

5. Isidor Macabich: *Romançer tradicional eivissenc*, amb pròleg de F. de B. Moll, pàgs. 7-11.

- però també interessat,
135 perquè era germà del Rei,
i el Rei ens ha demanat,—
Rodriguet que sent això,
es cavall va fer voltar,
sense baixar de la sella
140 cap en fora se'n tornà.
- Quan arribà en el palau
per el Rei va demanar.
—«Què li pareix, senyor Rei,
de sa mort de son germà?»
- 145 Sense mirar que fos vei
a mon pare va pigar,
li va donar una galleda
i el va tractar de villà.
- Si està per venjador,
150 un patge pot enviar;
si no basta un, dos, tres, quatre
poden venir a pelear;
i si no està satisfet,
surti el Rei d'es seu palau.
- 155 i si m'ha de menester
per algun dia, que man.
—Vés-te'n, vés-te'n, Rodriguet,
que no t'he mester per ara;
vés, que tens paraula d'home».
- 160 i cor del més gran diany.

Sabem que al segle XII Catalunya copià les gestes del Cid. El text més antic sobre l'heroi per excel·lència de la literatura castellana que ens ha pervingut, és precisament un poema en llatí compost a Catalunya, que es conserva al Monestir de Ripoll. Però en cap de les recopilacions de romanços catalans, hom no ha trobat cap altra mostra cidiana.

Rebutjada, doncs, la hipòtesi de la catalanitat del nostre poema, haurem de cercar el seu origen en un altre indret. Caldria pensar en la possibilitat que un estudiant, com en el cas de Mallorca —on els romanços espanyols, a partir del segle XV, entraren en gran part per obra d'estudiants com Jaume d'Olesa—, hagués introduït el romanç a Eivissa, però no s'han trobat dades documentades que permetin sostenir aquesta hipòtesi.

Els crítics medievalistes ens diuen que a la primera meitat del segle XIV, les cròniques prosificaven un predecessor perdut del poema èpic «Las Mocedades de Rodrigo», que fou la font, en últim terme, de tots els romanços sobre els anys joves del Cid. Aquests romanços inspiraren a l'escriptor valencià Guillem de Castro el seu drama «Las Mocedades del Cid», en el qual, d'altra banda, es basa el drama de Corneille «Le Cid»⁶.

Comparant l'argument del nostre romanç amb l'episodi de «Las Mocedades del Cid» que tracta els mateixos fets, hom pot comprovar que existeix un paral·lisme bastant palès. Si més no, és l'únic text que recull alhora tota la trama que desenvolupa «En Rodriguet». No podem oblidar tampoc que a València nasqué el primer focus de llegendes i romanços sobre la joventut del Cid.

Si a tot això afegim que les relacions marítimes i comercials d'Eivissa, des de sempre, estigueren enfocades cap a València, més que cap a Catalunya, ja tenim prou arguments per deduir que aquest romanç arribà a Eivissa provinent de terres valencianes.

Millà i Fontanals veu dues èpoques en la formació dels romanços catalans; la primera etapa comprèn els segles XIV i XV, quan neixen els romanços amb temàtica ultrapirinènca i amb vers no heptasil·lab. La segona etapa va des del segle XVI al XVII i és quan s'introdueix el romanç castellà i es generalitza el vers heptasil·lab. D'altra banda, pensem que du-

rant la segona meitat del segle XVI és quan més difusió tengueren els plecs de reculls de romanços, coneguts com a «pliegos de cordel». Per tant la data d'entrada del romanç a Eivissa ha d'ésser posterior; i probablement no és abans del segle XVII, ja que el drama de Guillem de Castro, així com alguns dels romanços castellans paral·lels al nostre, són de la primera meitat del XVII.

ESTRUCTURA DE «EN RODRIGUET»

Versos 1-16.— Presentació de l'escenari on tindrà lloc l'acció principal: el palau del rei Ferran de Castella. S'introdueix el mòbil de la trama, el tema que presidirà tot el romanç: l'agressió física i verbal —és a dir, la deshonra— de Comte Vei per part de comte Sano, qui s'encén d'ira, no per les declaracions del seu rival sobre la valentia dels seus fills, sinó per enveja de no haver estat ell el nomenat mentor del príncep.

Versos 17-60.— Comte Vei abandona el palau i se'n va cap a ca seua. Pel camí es troba, un per un, els seus tres fills i els prova la valentia. El petit és l'escollit ja que respon a la prova del pare amb ràbia i valentia, i no amb queixes com els altres dos germans. Comte Vei explica al seu fill el motiu del seu desconsol i en Rodriguet decideix de prendre venjança.

Versos 61-108.— Pare i fill se'n van a ca seua. En Rodriguet enllesteix els preparatius per al combat i es dirigeix al camp de batalla. A continuació hi ha un intercanvi de cartes entre en Rodriguet i Comte Sano, que acaba amb la decisió per part de l'últim d'acceptar la brega, entre els precs de les dames, que li demanen que no mati en Rodriguet.

Versos 109-124.— Descripció de la lluita, que acaba amb la mort de Comte Sano. D'aquesta manera, la venjança és consumada. Aquest fragment constitueix el clímax del poema.

Versos 125-140.— Rodriguet, que ha sortit guanyador del combat, presenta triomfant el cap de l'enemic davant son pare. Aquest li manifesta la seua satisfacció i li dóna la notícia que el rei, del qual era germà Comte Sano, l'ha enviat a demanar.

Versos 141-160.— En Rodriguet va

al palau del rei i li exposa les raons de la venjança. Aquí hi manca un tros de la llegenda, en el qual el Cid surt d'expedició a terres de moros i torna al palau amb el rei moro i els seus com a botí; aquest fragment apareix tant en alguns romanços com en la versió dramàtica. Finalment, el rei reconeix la valentia d'en Rodriguet i el perdona. L'acció d'aquests versos de cloenda té lloc en el mateix escenari que els versos inicials, per la qual cosa podem considerar el nostre poema com una estructura tancada.

ELS PERSONATGES

Tots els personatges que apareixen en el romanç «En Rodriguet» pertanyen a la cort del rei Ferran I de Castella. Es troben reunits al palau reial de Burgos amb motiu de l'elecció del preceptor de son fill Sanç, el que més tard esdevindrà Sanç II. El rei atorga tal càrrec a Diego Laínez, Comte Vei en el nostre poema, fet que desperta l'enveja del germà del rei, comte Lozano o Gómez de Gormaz, Comte Sano en la nostra peça, el qual esperava ésser el mereixedor de tal honor. I arran d'això, Comte Vei sofrirà una deshonra, que constitueix el motiu principal del romanç.

En la nostra peça, el motiu de l'ofensa és l'insult i la galdada que Comte Sano dóna al pare d'en Rodriguet. Però segons les variants consultades, trobam algunes diferències pel que fa a aquest punt. Per exemple, en un romanç reconstruït per Menéndez Pidal que s'intitula «Rodrigo y el rey Fernando», el comte don Gómez de Gormaz fereix els pastors de Diego Laínez i li roba el bestiar. En un altre romanç recollit per Durán en el seu «Cancionero General», Diego Laínez és ultratjat pel comte Loçano, perquè un dia que estava caçant, pren una llebre a uns gossos d'aquest últim.

Seguint l'ordre d'aparició dels personatges, ara vénen els tres fills de Comte Vei, que són els següents: el més gran, dit Hernán Díaz, el segon, Bermudo Laín, i el més petit, Rodrigo Díaz, anomenat en Rodriguet. També topam amb divergències en relació amb el fet de si aquest era el més petit o no. A «Las Mocedades del Cid» apareix com a primogènit:

RODRIGO: ¿Padre? Señor,
¿es posible que me agravias?
Si me engendraste el primero,
¿cómo el postrero me llamas?

6. A. D. Deyermond: *Historia de la Literatura Española. Edad Media*. Editorial Ariel. Barcelona.

7. Guillem de Castro, Op. cit. p. 26.

En canvi, en un romanç del cançoner «Flor de Enamorados», apareix com el més petit, igual que en la nostra peça.

«Al Cid metiera el postrero que era el más chico y bastardo.»⁸

En el nostre romanç no hi ha més personatges niominalitzats. Les dames que hi surten deuen ésser donya Urraca, filla del rei, i donya Xemena, filla de Comte Sano, qui, segons la llegenda, a la mort de son pare, va a demanar venjança contra en Rodriguet davant el rei, episodi que manca en la versió eivissenca. També es fa referència a criats i patges, dels quals en el drama de Guillem de Castro, n'hi ha un que du nom concret: Elvira, criada de la infanta Urraca.

ASPECTES TEMÀTICS

Aquest romanç, per la seua temàtica, el podem incloure dins el capítol de romanços èpico-heroics. El tema principal és l'honor cavalleresc, desenvolupat a través de l'esquema deshonra-venjança. Primer ens presenta el conflicte —la deshonra soferta pel pare d'en Rodriguet—, a partir del qual es va filant una trama que porta al restabliment de l'honor, coincident amb el combat i la mort de Comte Sano. Aquesta era la llei que regia el comportament dels cavallers, que vinculaven llur personalitat a l'honor, en virtut del qual, eren capaços de tota mena de malvolences. Els conflictes eren resolts fora dels mecanismes de la jurisprudència habitual, reservada per a gent de condició més baixa. Les ofenses eren reparades mitjançant el codi cavalleresc, que marcava uns procediments per vehicular l'odi d'un cavaller envers un altre.

Entre els procediments més freqüents, hi havia el «deseiximent», o ruptura de relacions, pel qual el cavaller ofès es declarava enemic de l'altre; aquest havia d'admetre que el damnificàs, així com adquiria la facultat de damnificar-lo.

Un altre vehicle de la ira entre senyors era la «batalla a ultrança», que és el cas de la nostra peça, on el cavaller ofès requeria el causant del tort a entrar en lliça, i davant de jutge competent, fins que un d'ells fos mort, o es confessàs vençut, o atorgàs de no tenir raó.

Tant el «deseiximent» com la «batalla a ultrança» es comunicaven mitjançant unes lletres que eren lliurades per un trompeta, que feia de procu-

rador, i anava acompanyat d'un notari, i d'altres cavallers que feien de testimonis.⁹

En la nostra peça, els missatges d'en Rodriguet a Comte Sano són comunicats per mitjà de dues cartes i les respostes corresponents. Però és un detall a notar el fet que aquest episodi no aparegui en cap de les versions castellanques que hem consultat. Les lletres de batalla corresponen a la tardor de l'Edat Mitjana, quan ja feia temps que corrien les primeres versions de la llegenda del Cid, i són un element característic de la rígida estructuració del sistema feudal, sistema que, a Castella, no arribà mai a tenir una expressió tan plena com a Catalunya o Aragó. Per tant, considerem que les cartes són un element introduït posteriorment, potser en algun romanç valencià, o, fins i tot, pot tractar-se d'una innovació de la versió eivissenca. Tal vegada les missives són per donar més importància al contingut que recollien. Pensem, a més a més, que anys endarrera una carta era sempre un esdeveniment atractiu i interessant per al públic d'Eivissa, per mor de la seua condició insular.

Un altre aspecte important en el poema és el caràcter heroic del protagonista, tret típic de les composicions èpiques de qualsevol poble. La figura d'en Rodriguet apareix destacada per damunt de la resta de personatges. Les virtuts que més ressalten en ell, són la valentia, el seny o la prudència —exemplificada pel fragment en què es prepara per sortir al camp de batalla—, la fidelitat, envers son pare i envers el rei, i el sentit de l'honor, sempre per sobre de qualsevol altre interès.

L'episodi en què Comte Vei posa a prova els seus fills per escollir aquell que haurà d'acomplir la venjança, és prou il·lustratiu de la mena de virtuts apreciades per l'èpica. Comte Vei fingeix que té un queixal nafrat, i demana a cada un dels seus fills que li posi un dit a la boca; quan ho fan, el pare, enganyant-los, els estreny el dit fortament amb les dents. La reacció d'en Rodriguet és agressiva, contràriament als seus germans, que contesten amb gemecs, i això alegra son pare, que l'escull per venjar-lo. La ràbia, la bravura, l'agressivitat, són patrimoni dels esperits forts que tenen un destí superior; i aquestos esperits són l'objecte de l'èpica.

Però els romanços són un estadi de degeneració de l'èpica. Tot i que tengueren molta difusió a causa de

l'esperit expansionista de l'èpica imperial, no corresponen a l'èpica heroica; el model a què es refereixen ja feia temps que no tenia vigència. Això es reflecteix en la incorporació d'algunes descripcions amb detalls realistes, com l'ambientació del palau reial, les escenes familiars a casa d'en Rodriguet o el mateix episodi de les lletres de batalla.

ANTONI PRATS I TUR

BIBLIOGRAFIA

- I. Macabich: *Historia de Ibiza. Costumbrismo*. C.S.I.C., Palma de Mallorca, 1960.
- I. Macabich: *Un nuevo romance del Cid: En Rodriguet*. Rev. Ibiza, 6 agost 1944, pàg. 82-84.
- I. Macabich: *Romancer tradicional Eivissenc*, amb pròleg de F. de B. Moll. Bibl. Les Illes d'Or, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1957.
- J. Massot: *Aportació a l'estudi del Romancer Balear*; Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1959-60.
- R. Menéndez Pidal: *Flor Nueva de Romances Viejos*; SEL. Austral. Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1980, pàgs. 132-9.
- R. Menéndez Pidal: *Reliquias de la poesía épica española*, Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1951.
- R. Menéndez Pidal: *Romancero Hispánico*, II, Ed. Espasa-Calpe. Madrid, 1953, pàg. 321.
- Guillén de Castro: *Las Mocedades del Cid*, Col. Grandes Maestros, Ed. Campos, Barcelona, 1968.
- R. Milà i Fontanals: *De la poesia heroico-popular castellana*. Edició preparada per M. de Riquer i J. Molas, C.S.I.C., Barcelona, 1959.
- M. de Riquer i A. Comas: *Historia de la Literatura Catalana*; III, Ed. Ariel, Barcelona, 1964-72.
- M. de Riquer: *Lletres de Batalla, Cartells de deseiximents i capítols de Passos d'Armes*, Ed. Barcino, Col. Els Nostres Clàssics, 90, Barcelona, 1963.
- A. Durán: *Romancero General*. Bibl. de Autores Españoles, 10, Madrid, 1859-61.
- A. D. Deyermund: *Historia de la Literatura Española. La Edad Media*. Ed. Ariel, Barcelona, 1976.
- Isidor Marí: *Sobre el romanç eivissenc «En Rodriguet»*, Rev. Randa, 9.

8. A. Durán: *Romancero General*, rom. n.º 724, p. 479.

9. M. de Riquer: *Lletres de Batalla*.